

ÖĞRETMEN YETİŞTİRME TARİHİMİZDE KÖY EĞİTMENİ YETİŞTİRME KURSLARI*

Prof.Dr. Mustafa Ergün
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Köy Öğretmeni Yetiştirme çabaları

Türkiye'de köye uygun öğretmen yetiştirme fikri, Meşrûtiyet yıllarına kadar gider. İkinci Meşrûtiyet yıllarında İlköğretmen okullarının (Dârümuallimin) yoğun çabaları sonucu Üsküp'te, Edirne'de, Manastır'da ve İstanbul'da çıkan eğitim dergilerinde, hattâ Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda köye uygun öğretmen yetiştirme fikri çeşitli şekillerde ileri sürülmüştür. İsmail Mahir Efendi, köylerden alınacak kız ve erkek çocukların köy öğretmeni olarak yetiştirilmelerini önermiş ve bu kısmen İzmir civarındaki Akmeşe Öksüzler Yurdu'nda uygulanmıştır. Ayrıca Yeni Mektep dergisinde (Üsküp) "Öğretmen çiftçiler, çiftçi öğretmenler" adlı bir makale ile Köy Enstitüsü öğretmenlerini o zamandan önermiştir. O dönemin düşünürlerinden Edhem Nejat köy öğretmenlerinin doğrudan iş hayatı içinde köye hizmet etmek amacıyla yetiştirilmesini istiyordu.

Cumhuriyet döneminde de bu fikir devamlı canlı tutulmuş, Üniversitenin Deneysel Psikoloji öğretim üyesi Ali Haydar (Taner), 1924 sonlarında verdiği bir konferansta, köylere öğretmen yetiştirmek üzere daha basit öğretmen okulları kurulmasını önermişti. Çünkü Türkiye'de köy ve şehir hayatları birbirinden çok farklı idi. Şehirde yetişmiş kişilerin köylerde öğretmenlik yapmaları çok zordu. İlkokul çıkışlı köy çocuklarının alınacağı bu üç yıllık "Köy Muallim Mektepleri"nde, çocuklar köy hayatına yakın bir ortamda yaşamalıydı. Ali Haydar Bey'in program taslağını bile verdiği bu okullar, 1-20 Mayıs 1925'te Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresi'nin gündeminde de yer aldı. Bakanlıkta bir "Köy Mektebi Dairesi"nin kurulmasını isteyen bazıları ise köylüyü köyden ayırmayacak, üretimden ayırmadan çağdaşlaştıracak bir okul istiyorlardı. Bu arada Maarif Vekâleti'nin daveti üzerine Türkiye'ye gelip gayet önemli bir rapor veren John Dewey, köy okullarına öğretmen yetiştirecek çeşitli tipte öğretmen okulları kurulmasını öneriyordu.

1926 yılında çıkan Maarif Teşkilâtı Kanunu'nda, ilköğretmen okullarının yanı sıra bir de "Köy Muallim Mektepleri" kurulması kabul edilmişti. 1927-28 öğretim yılında da Kayseri-Zencidere'de bir Köy Muallim Mektebi kuruluyor, Denizli Erkek Öğretmen Okulu da bu amaç için düzenleniyordu. Diğer öğretmen okulları beş yıl iken, bu okullar üç yıllıktı. Buradan mezun olanlara köyde, okulun yanında bir ev ve bahçelik verilecekti. Öğrenciyi köy hayatına hazırlamak için, Köy Enstitülerinde olduğu gibi, yan kuruluşları da vardı. Bu okullar için köy öğretmeni yetiştirmeye yönelik bir program hazırlamıştı.

Mustafa Necati Bey'in J. Dewey'nin önerilerine göre açtığı, ancak tarım çalışmaları ve diğer uygulamalı dersler, öğretmen ve araç-gereç yokluğundan dolayı güçlendirilemediği için

* İlkokul öğretmenim "Eğitmen" Mustafa Şengül'ün aziz hatrasına

başarısız olan Kayseri-Zencidere Köy Öğretmen Okulu 1932 yılında, Denizli Köy Öğretmen Okulu da 1933 yılında kapatıldı.

Köye öğretmen yetiştirmede yeni yolların aranması

1930'ların ortalarına gelindiğinde, ülkedeki yaklaşık 40 bin köyden 35 bininde okul yoktu. Nüfusunun % 80'den fazlası köylerde yaşayan bir ülke için bu, dramatik bir tablo idi. Bu tablo, Cumhuriyet hükümetlerini nicelik ağırlıklı Köy Eğitim Kursları, Köy Enstitüleri gibi denemelere yöneltti.

Gerek 1932 yılında Halkevlerinin kurulması ve güçlü bir şekilde köycülük çalışmalarına başlaması, gerekse yıllarca Türk Ocaklarında "köycü doktor" olarak çalışan Reşit Galip'in Maarif Vekili olması, Türkiye'de tekrar köye yönelik bir hareket doğurdu. O zamana kadar köylerde açılan okullara da, şehirlerdeki öğretmen okullarından yetişen gençler gönderiliyordu. Hattâ bunlar 20. yüzyıl başlarından beri Türk gençliğinde görülen yüksek idealist fikirlerle köye seve seve gidiyorlardı. Ama köyde hayal kırıklığına uğruyorlar ve maddî-manevî bir yalnızlık içinde karamsarlığa düşüyorlar, köy hayatını yadırgayıp çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği şehir hayatını özliyorlardı. Böyle bir durumda öğretmenler köyden bir an önce kurtulmak için çeşitli yollar arıyorlar, çevresine uyum sağlamayı ve faydalı olmayı düşünmüyorlardı. Köylüler de aynı şekilde, kendileri gibi yaşamayan, giyinmeyen, yemeyen-içmeyen öğretmeni benimsemiyorlardı. Öğretmenler en küçük bir tatilde şehirlere kaçıyorlardı. Bunda öğretmen okullarının da rolü vardı. Orada gençler köy gerçeğinden tamamen uzak, tamamen teorik olarak yetiştiriliyorlardı.

Bu durum Türk eğitiminde uzun zamandan beri gözlemlendiği için, ta İkinci Meşrûtiyet döneminden beri köy gerçeğine uygun öğretmen yetiştirmek için ayrı öğretmen okulları kurulması öneriliyordu.

Dr. Reşit Galip Maarif Vekili olduktan sonra (Şubat-Haziran 1933) Bakanlıkta bir "Köy İşleri Komisyonu" kurarak, "devletin köydeki adamı", köyün en aydını olan öğretmenin hangi özelliklere ve görevlere sahip olması gerektiğini araştırdı. Komisyon, Köy öğretmenlerinde şu özelliklerin bulunmasını istiyordu: *Köylüyü devrimci, laik ve cumhuriyetçi inançlarla yetiştirmek ve bunları köylüye benimsetmek; Köylünün sosyal hayatında ekili olabilmek, medenî kanununun hükümlerini köyde hâkim kılmak, modern görgü kurallarını köylüye öğretmek; Köyün ekonomik hayatını etkileyebilmek, ileri tarım yöntemlerini, pazar ilişkilerini onlara anlatmak; Köyün aydını olmak, öğretmenliğin bütün özelliklerine sahip olup bunları göstermek.*

Bir köy öğretmenin bunları başarabilmesi için kendine yol gösterecek rehberlere ve bunları başarabilecek yetenekleri kazandıran bir eğitime ihtiyaç vardı. Yoksa köyde kendisinden beklenen düşünüş ve yaşayış inkılâbını gerçekleştiremezdi. Komisyon, raporunda *"tarım işletmeleri de olacak bölge öğretmen okulları kurulmasını, öğrencilerin öncelikle köylerden alınmasını, öğretmen olduklarında kendi bölgelerinde çalıştırılmalarını"* öngörüyordu. Köy öğretmeni *"köyün inanışlarına etkili olabilmeli, toplumsal, maddi ve ekonomik yaşamı etkileyebilmeli, aydın bir kişi olmalıydı. Sarıklı köy hocasının yerini, ancak bu niteliklerle doldurabilirdi. Bu da onun okul içinde sınırlı kalmayıp okul dışında bekleyen daha birçok çetin ve geniş görevleri başarabilmesi ile olasıydı..."*

1929'dan sonra başlayan, kültür inkılâpları döneminde Anadolu insanının dil yönünden, tarih yönünden, ideoloji yönünden, güzel sanatlar yönünden Atatürk'ün gösterdiği ilkelere, CHP'nin

ve yeni devletin ana prensiplerine göre eğitilmesi, bütün inkılâpların köylerde de uygulanması isteniyordu. Halkevlerinin çalışmaları ise genellikle şehir ve kasabalara has kalıyor, köycülük kollarının çalışmaları bu yolda yeterli sayılmıyordu. Her köye bir öğretmen gönderilmesi isteniyordu.

Ancak köycülük çalışmaları da Anadolu köylerinin yerleşme özelliklerini ve çeşitli büyüklüklerde 40.000'den fazla kırsal (köysel) yerleşme biriminin varlığını ortaya çıkarıyordu. Bu kadar dağınık birime devlet hizmetlerinin götürülmesi çok zor olacaktı. Türk köylerinin bu durumu Tarım ve Sağlık Bakanlıklarında sık sık söz konusu ediliyordu. Türkiye, bu kadar çok köye devlet hizmetlerini götürmede yeni bir yol bulmalı idi.

Türk Düşünürlerinin ve Yabancı Uzmanların Yeni Yollar Göstermeleri

Köycülük çalışmalarının yanı sıra, bu sorunla ilgilenen Türk düşünürleri de yeni yollar aramaya devam ediyorlardı. O yıllarda Hıfzırrahman Raşit, Köy Yüksek Okullarının kurulmasını ve üniversite öğrencilerinin köylere gönderilmesi gibi fikirler, Nusret Köymen Meksika Köy Rehberleri Okulu projesi, Kâzım Nâmi Lehistan ve Cezayir'deki köy öğretmeni yetiştirme projelerini örnek olarak gösteriyorlar; Vedat Nedim (Tör) de kooperatifçilikten yararlanılmasını istiyordu. Bedii Ziya (Egemen) köylüyü eğitmenin Türkiye için önemini vurguluyor, Yunus Nadi, köy ilköğretiminin ilkelerini ve köy öğretmenin özelliklerini araştırıyordu. Halil Fikret (Kanad) de ne yayın organlarının ne memurların ne de Partinin ve öğretmen okulu çıkışlı öğretmenlerin inkılâpları köylere yerleştiremeyeceğini; köye yeni tip öğretmenler yetiştirilmesi gerektiğini bildirerek şu modeli öneriyordu: Şehirlerden uzakta, geri kalmış köylerde hattâ bataklık kenarlarında yeni tip okullar kurmalıdır. Geniş topraklar üzerinde her türlü tarım çalışması, kooperatifçilik ve kültür dersleri verilerek köylü çocukları buralarda altı yıl okutulmalı ve buradan çıkanlar köye gönderilmelidir. Köyde ancak bunlar başarılı olurlar. İsmail Hakkı Tonguç da 1933'te yayınladığı "İş ve Meslek Terbiyesi" kitabında, köy eğitiminin amacının toplumsal nitelikte insan ve ülkenin siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamının gelişmesine katılacak "iş adamı" yetiştirmek olduğunu; bu amaca götüreceğ okulun da kitabi değil, iş okulu olduğunu yazıyordu.

Bu arada 1937 yılında Bakanlığın İlköğretim Dairesi de Bakana sunulmak üzere hazırladığı bir muhtıradan, yeni tip köy öğretmeni yetiştirmek için yeni tip köy öğretmen okulları kurulmasından bahsediyordu.

İktisat Vekili Celâl Bayar tarafından davet edilip, Türkiye'ye geniş bir kalkınma raporu hazırlayan Amerikan Heyeti raporlarının eğitim kısmında köy öğretmen okullarının kapatıldığını, ancak köye öğretmen bulmak için başka vasıtaların denemesini istiyordu.

1933 başında, Türkiye'de ilköğretim sistemini ve ilkokulları incelemek için getirilen ve 1934 yılına kadar incelemeler yapıp Bakanlığa bir rapor veren Berly Parker de, Raporunda genel görüşlerin zıddına, köy öğretmenleri yetiştirmek için ayrı bir okula gerek olmadığını, çünkü Türkiye'deki köy ve şehrin ortak sorunlarının, köyün yalnız başına olan sorunlarından daha çok ve önemli olduğunu; köylerin, şehirlerin sayfiyesi olduğunu belirtiyordu.

Reşit Galip'in bakanlığı sırasında Ankara, İzmir, Adana ve Bursa "Maarif Mıntıkları"nda köy öğretmenlerini köyün sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarına göre yetiştirmek için tarım ve hayvancılık alanlarında dersleri içeren kurslar düzenlenmişti.

1934'te CHP Meclis grup toplantısında da ilköğretim ve cehaletle mücadele konuları tartışılıyor ve Parker doğrultusunda, köy okulları için ayrı bir öğretmene ihtiyaç olmadığına karar veriliyordu. Karara göre, çocukları yetiştirmede ayrı ayrı usuller yoktu. Köy öğretmeni yetiştirilmesini isteyenler, öğretmenlerin köye girmesine ve köy çocuklarının, çevrelerinden koparılmadan, çevrelerine uygun olarak eğitilmesi nedenlerine dayanıyorlardı ki, bu eksikler, var olan öğretmen okullarında daha bilinçli bir çalışma ile ortadan kaldırılabildi. Bütün öğretmen okulu öğrencileri yurdun her yanına gidip çalışacak şekilde yetiştirilecek, en ağır şartlarda bile bunu başaracağına inandırılacaktır. Öğretmen okulu programında tarım ve sağlık eğitimine fazla yer verilmeli, öncelikle sık sık köylere götürülmeli, köy havası ve şartlarına alıştırmalıdır. Parti Meclis Grubu öğretmen okullarının dışında ortaokul ve lise çıkışlıların Pedagoji Kurslarına alınarak ve Orta Tarım Okullarına pedagoji dersleri konularak, bunların ilköğretim öğretmeni yetiştirilmesi tavsiye ediliyordu.

Köy Eğitimcileri Kursları

Atatürk Anadolu köylerinin geriliğini çeşitli vesilelerle yaptığı gezilerde görmüş ve Halkevlerini biraz da bunun için kurdurmuştu. 1934 yılında Reşat Şemsettin Sırer'in İlköğretim Genel Müdürü olduğu sırada Bakanlıkta köye uygun öğretmen yetiştirme ile ilgili çeşitli plan ve projeler hazırlandı. Hatta bunların başında Ankara'nın 50 kilometre çevresindeki –dış temsilcilerin de yaptığı kısa gezilerde gördükleri- köyleri ıslah etmek gibi çok somut olanlar vardı¹. Bu tür çalışmalar Abidin Özmen'in Bakan ve Ali Rıza Özkurt'un İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemlerde öğretmenlerin yanında “öğretmen muavinleri” kadroları hazırlıkları şeklinde de devam etti. Ancak uygulamaya başlanamadı.

1935 yılında eski kurmay subay ve CHP eski genel sekreteri Saffet Arıkan Kültür Bakanı olunca, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne vekaleten İsmayil Hakkı Tonguç'u getirdi. Tonguç, 24 Aralık 1935 günü sunduğu raporda, köylerdeki eğitim üzerinde durur, sorunun bir kalkınma sorunu olduğunun altını çizer. Bakan, Mecliste bütçe dolayısıyla eğitimin genel durumunu izah ederken köy çocuklarının ancak % 25'inin okullaşabildiğini, eğer o günkü şekilde çalışmaya devam edilirse her köye bir öğretmen yetiştirmek için yüz yıl beklenmesi gerektiğini açıklıyordu.

1934 yılında Cumhurbaşkanlığı Muhafız Kıtasında, İsmail Hakkı Tekçe paşanın köyden gelen erlere okuma-yazma öğretmedeki gayretleri ve buradan terhis olanların köylerde okuma-yazma öğretmeye başlamaları ve bir zamanlar Prusya ordusunda da askerde eğitilen askerlerden terhis olunduktan sonra öğretmen olarak yararlanma uygulamasının başarılı olduğunun anlatılması üzerine, 1936'nın ilk günlerinde, Çankaya Köşkündeki bir toplantıda özellikle 32 bin küçük köyün eğitim sorununu çözenin zorluğundan söz açan Milli Eğitim Bakanı Arıkan'a Atatürk, askerliklerini çavuş olarak yapmış köylülerden yararlanmasını teklif etmiştir².

Çiftler Eğitimciler Kursu

Kültür Bakanlığı³, Tarım Bakanlığı ile iş birliği yaparak 1934 - 35 ders yılında Eskişehir İlinin Çiftler Çiftliğinde (Harasında) köy eğitimcileri yetiştirmek üzere bir kurs açmaya karar

¹ 1933 yılında Ankara vilâyetinin 1137 köyünden ancak 172 sinde okul açılabilmişti, 965 köyü okulsuzdu. Ülke çapında da 40.000 e yakın köyümüzün 1934-35 ders yılında ancak 5.000 inde öğretmen ve okul vardı.

² Arıkan'ın bundan çok etkilenerek hemen kalkıp Atatürk'ün elini öptüğü de anlatılır. Özmen, H.R. Köy Enstitülerine nasıl gelindi? Eğitim Hareketleri. 18-19,1956. S.29-30.

³ Eğitim Bakanlığı'nın o dönemdeki adı “Kültür Bakanlığı” idi.

vermiştir. Ancak bunun uygulanmasına da 1936 yılı Temmuzunda başlandı. Ankara Mürtet ovası köylerinden askerliklerini çavuş olarak yapmış 80 genç, o sırada yedek subay olarak askerliğini yapan ilköğretim müfettişi Emin Soysal'ın idaresinde, Çifteler Harasında (Mahmudiye'deki iki ilkokul binasında) sekiz aylık bir Eğitimler Kursuna alındı.

Kursun uzmanlar tarafından hazırlanmış bir programı, kurs kitapları, bir yönetim tarzı vs. yoktu. Kursun akışı ve çıkan sorunların çözümü kursa katılan yönetici ve öğretmenlerce hemen orada kararlaştırılıyordu. Hattâ kursun resmi bir adı bile yoktu. Çeşitli kaynaklarda "Köy Kalkınma Kursu", "Asker Muallim Kursu", "Çavuş Kursu", "Köy Terbiyecileri Kursu" gibi adlandırmalar yapılmıştı.

Kurstaki erler 8 – 10'ar kişilik guruplara ayrılmışlardır. Her grubun başına öğretmen okulu mezunu, köylerde muvaffakiyetle öğretmenlik eden birer öğretmenle, birer ziraat okulu mezunu ziraat "işyar"ı (memur) verilmiştir. Bunlardan başka ayrıca muhtelif dallarda uzman müfettiş ve öğretmenler de görev almışlardır. Kursun öğretim ve uygulama ile ilgili işlerini iki ilköğretim müfettişi idare etmiştir. "(...) kursa iştirak eden eğitimci namzetlerinin başlangıçtaki durumları hiç ümit vermiyordu. Başlarındaki ispekte ve öğretmenler bundan da yılmadılar. Çok geçmeden eğitimci namzetlerinin halleri değişmeye başladı. Kurs faaliyeti başladıktan iki ay sonra tanınmayacak bir hale geldi."

Kurs öğretimi gayet uygulamalı bir şekilde cereyan etmiştir. Gruplar her sabah kursun büyük otobüsüyle çayır biçmek, ot balyası yapmak, pullukla tarla sürmek, atıcılık veya koyunculuk dersi görmek üzere iş yerlerine dağıtılmıştır. Amelî dersler; işin icabına göre bir kaç saat devam ettikten sonra tarlada, çayırda, ağılda, makine başında nazarî derslere başlanmıştır. Derelerin kenarlarındaki söğüt ağaçlarının altına toplanılarak okuma - yazma, hesap, yurt - yaşama bilgisi derslerine devam edilmiştir.

İşlerin icaplarına göre her hafta için ayrı çalışma programı yapılmış ve köy eğitimci olacak erlere her şey yaptırılarak öğretilmiştir. Bu faaliyetlerden başka erlere Ankara İnşaat Usta Okulu öğretmen ve talebeleri tarafından inşaat işleri de öğretilmiştir. Eğitimci namzedi erler bu maksatla üç tip okul binası inşa etmişlerdir.

Bu kursun ilk yarısı (ilk dört ay) sonunda başarılı olanların (%80) diplomaları Ankara'da bir ilkokulda, Başbakan dışında bütün bakanların katıldığı bir törende, bir örnek okuma-yazma dersi denemesinden ve askerce yapılan kimlik yoklamasının arkasından İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından verilmişti. Bakan, "Kolomb'un yumurtasını bulup yerine oturtmuş olduk"⁴ diyordu. Falih Rıfkı ve başkaları, bu törenin ertesi günü yazdıkları yazılarda, hareketin ilk başarılarını coşkuyla ilân ediyorlardı:

"Garplı Türk köylüsü, köyünde, köyünün içinde terbiyecileri tarafından yetiştirilecektir. Cumhuriyetin bu rehberi eski köy imamının yerini tutacak, köyde partinin ve hükümetin halkası olacaktır. Toprak halkının kalkınmasına hizmet edecek, her şey onlar vasıtası ile kolaylıkla Türkiye ölçüsünde tatbik olunabilecektir."

Ertesi gün Ankara Halkevinde kendilerinin tasarladıkları "Çoban" piyesi ile Akagündüz'ün "Yarım Osman" piyesini temsil ettiler. 18 Kasım 1936 tarihinde stajyerler Ankara Kültür Direktörlüğünde toplandılar. Tayin edildikleri köyler sözlü olarak kendilerine tebliğ olundu.

⁴ Kolomb'un bir yumurtayı dik olarak durdurma tartışmalarında, yumurtanın altını hafifçe kırıp düzleştirerek tabağın üstüne oturtmasıdır. İskender'in Gordion düğümünü çözmesine benzer. Çözülemeyen bir işin bir şekilde çözümünü anlatır.

Öğleden sonra her birine okulu için gereken en zarurî eşya olmak üzere önceden hazırlanan şu levazım dağıtıldı: 1 — Bayrak ve direği, 2 — Saat, 3 — Bir âdi ve bir tabip termometresi, 4 — Şerit metre, 5 — Makas, 6 — Bir şişe mürekkep, 7 — Yazı ve kurşun kalem, 8 — Türkiye haritası, 9 — Not defteri ve kâğıt... Bunlar dağıtıldıktan sonra köylerine gitmeleri ve 26 Kasım 1936 tarihinde vazifelerine başlamaları bildirildi. Her biri aylıklarını almak üzere mutemet istidası vererek köylerine yollandılar⁵.

Bu stajyer öğretmenlerden 33 kişi kendi köyüne, 22 kişi kendi köyüne yakın köylere, 24 kişi de yabancı köylere tayin olundular. Öğretmenlerin buldukları köyler 5 — 9 köy bir bölge olarak ayrılmak suretiyle 11 bölgeye bölündü. Her bölgenin başına kursta grup öğretmenliği yapan ve Ankara kadrosundan seçilmiş olan öğretmenlerden birer gezici Başöğretmen verildi. Bunlar öğretmenlerin öğretimde zorluk çekecekleri şeyleri hem onlara hem de öğrencilerine öğretmişlerdir. Bunlardan başka kursu idare ederek, köy Öğretmenlerini yetiştirmiş olan İlköğretim Müfettişi (Emin Soysal), 100 öğretmen ve öğretmenin faaliyet sahası olan bu bölgenin bütün işlerini kontrol etmiş ve düzenlemiştir. Her ne kadar 26 Kasım 1936 tarihinde 79 köyde resmen okullar açılmış ve öğretmenler de görevlerine başlamış ise de henüz öğretime başlanmamış, ancak 11 köyde öğretim başlayabilmişti. Diğerlerinin bazılarında okul hazırlıkları başlamış, bazı köylerde de henüz hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Fakat bu güçlükler çok sürmedi. 8 Aralık 1936 tarihine kadar tamamen hallolundu. Her köyde okul binaları bulundu. Tadil ve tamirleri tamamlandı ve kesin olarak öğretime başlandı.

Öğretmenleri daha köylere dağıtmadan kendilerine 9 -14 yaşındaki çocukları okula alacakları, ne 14 ten büyük ve ne de 9'dan küçük olanları almamaları söylenmiş ve anlatılmıştı. Ancak bu uygulanamadı. Bir şekilde karmaşık sınıflar oluşturuldu. Yetişkinler için gece dershaneleri açılması önerilmişti. Her Öğretmen gece dershanesini açtı. Daha başta gece dershanesine kayıt olunan talebelerin sayısı 1942'yi buldu. Bunlar 14 yaşından yukarı olanlardı. Çoğunluğu askerliğini yapmamış gençler teşkil ediyordu⁶. 1936 sonlarında öğretim başladı. Öğretmenler köylere giderken “şimdilik okuma ve yazma işiyle uğraşacaksınız. Hesap dersine ne zaman başlayacağımız, ayrıca bildirilecektir” denildi. Kursta her biri 48 tecrübe dersi vermiş olduğu ve örnek dersler de gördükleri halde değişen şartlar içinde bazıları zorluk çekiyor ve bocalıyorlardı. Bu durum tesbit edilince her gün neler yapacaklarını, alfabe kitabının her sahifesini nasıl tedris edeceklerini, çocuklara ne gibi meseleler yaptıracaklarını izah edici birer haftalık alfabe örneği (talimatnamesi) hazırlanıp bastırılarak her hafta kendilerine gönderildi. Hazırlanan bu “öğreneler” gerek öğretmenler, gerek başöğretmenler için çok faydalı oldu. Daha sonra bu öğreneler öğretmenler için birinci, ikinci ve üçüncü yıl öğretim kılavuzu adıyla Bakanlıkça bastırılmıştır⁷. 79 köydeki çocukların kitap ve kırtasiye ihtiyaçları Kültür Bakanlığı ve Halkevince temin olundu.

⁵ Bu köyler (alfabe sırasına göre): Ahi, Akçaören, Alpagut. Araplar, Aydıncık, Balâ Çimşit, Balâkayı, Balgat, Ballık, Başayaş, Başberek, Bitik, Bucuk, Bursal, Çimşit, Çoğlu, Ediğe, Emir, Fethiye, Gökler, Hacılar, Halkavun, İlica, İlyakut, İncik, İvedik, Kapaklı, Karaağaç, Karacahasan, Karakusunlar, Karapürçek, Karataş, Kavaklı, Kayadibi, Kayı, Kazan, Kınık, Kışla, Körselik, Lodomu, Mahmudiye, Mühye, Mülk, Nenek, Odabaşı, Oltan, Osmaniye, Ovacık, Peçenek, Polatlar, Sancar, Saray, Saraycık, Solfasol, Taşpınar, Tatlar, Tekke, Tuluntaş, Üreğil, Virancık, Yakacık, Yakupaptal, Yalıncağ, Yassıören, Yenişeyh, Yeregözü, Yılbant, Zirpeçenek.

⁶ Bunlara daha baştan itibaren okuma, yazma, hesap öğretildi. Gece dershanelerine de gündüz dershaneleri kadar önem verildi. Bu dershanelerde okuma, yazma ve hesaptan başka kısmen ziraat dersleri de yapıldı. Bu arada gece dershanelerinde okumak ve anlatmak için öğretmenlere birbirini müteakip 3 broşür gönderildi: 3 *Şehitler Tepesi, Cumhuriyetin yaptıkları, Antepi Şahin*.

⁷ Emin Soysal, Hıfzırahman Raşit Öymen, Mehmet Tuğrul başta olmak üzere idealist bir grup tarafından hazırlanan bu kitaplar önceleri teksir olarak daha sonra da kitap olarak bastırılıp bütün öğretmenli köylere dağıtılmıştır. *Köy Öğretmenleri İçin Birinci Yıl Öğretim Kılavuzu*. İstanbul 1937; *Köy Öğretmenleri İçin İkinci Yıl Öğretim Kılavuzu*. İstanbul. 1941; *Köy Öğretmenleri İçin Üçüncü Yıl Öğretim Kılavuzu*. İstanbul 1941

Çifteler Kursunun ikinci dört aylık kısmı 1937 ilkbaharında yapıldı. Ankara köylerindeki eğitimciler geri Mahmudiye’de toplandı ve dört ay daha eğitim aldılar. Kurs sonunda onlar için gene Ankara’da Gazi Çiftliği İlkokulunda görkemli bir tören düzenlendi. Sınavlar törenle yapıldı. Ertesi gün Ankara Halkevinde yapılan müsamerelerden sonra geri köylerine dağıldılar.

Diğer kurslar ve yasal zemin

Çifteler kursunun daha ilk dönemi başarılı olduktan sonra, Kültür (Eğitim) Bakanlığı yetkilileri Ankara’nın Çubuk, Ayaş, Polatlı; Afyon’un Aziziye (Emirdağ), Erzincan’ın Kelkit, Tercan, Pasinler kazalarında, Eskişehir, Kars, Edirne ve Kırklareli çevresindeki köylerde eğitimciler için askerliğini çavuş veya onbaşı olarak yapmış, ilkokul mezunu, zeki, karakterli yetişkin öğrenciler aramaya başladılar. 18 Nisan 1937’de Eskişehir, Kars, Edirne, Erzincan ve Kocaeli’de Eğitimciler Kursları açılma kararı alındı. Kültür Bakanı Arıkan’ın TBMM’ne verdiği bilgiye göre (26 Mayıs 1937) Eğitimciler Kurslarındaki öğrenci sayısı 650’ye çıkmıştı ve giderek artırılabilecekti. Bu kursların en büyükleri Eskişehir Mahmudiye ve İzmir Kızılcıllu kursları idi.

1938’de Eskişehir, Edirne, Kocaeli, Erzincan, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Manisa ve Malatya’da 11 Eğitimciler Kursu açıldı. Eskişehir kursu Mahmudiye ve Hamidiye köylerinde iki yerde birden çalışıyordu. Buralarda fedakâr bir kadro 1500 eğitimci adayını yetiştiriyordu. Eğitimciler Kurslarına çevredeki aynı doğal ve sosyal ortamı andıran 4-5 vilayetin öğrencileri toplanıyordu.

Eğitimciler Kurslarındaki öğrenci sayısı 1939’da 2000’e yükseldi. Daha sonraki yıllarda ilköğretimi bitiren köy çocukları toplanarak, bunlar Köy Öğretmen Okullarında yetiştirilmeye başlandı ve Eğitimciler Kursları da bu okulların (Köy Enstitülerinin) yan çalışmalarından biri haline getirildi.

O zaman her köyden bir gencin eğitimci olarak, bir genç kızın da sağlık hizmetleri için, seçilip yetiştirilmesi düşünülüyordu. Ancak kızların bu eğitim faaliyetine alınması ancak 1938 yılında İzmir Kızılcıllu’da, eğitimci kursuna katılanlardan bazılarının kız kardeşleri ve eşleri olan 15 kadının kursa kaydı ile mümkün olabildi. Bunlara biçki-dikiş, el işleri, yemek pişirme gibi konularda dersler de verildi ve köylerinde kadınları bu yönde eğitmeleri istendi.

Bakanlık bir taraftan merkezde ders malzemeleri ve eğitimci köylerin, okul, işlik ve köy konağından oluşan yapı projeleri hazırlarken, 11 Haziran 1937 tarihinde de bir "Köy Eğitimcileri Kanunu" çıkartılmıştır. Burada kursların nerelerde açılacağı, iki bakanlığın (Ziraat ve Kültür) katkı ve müdahalelerinin nasıl olacağı, her 8-10 köy için görevlendirilen "gezici başöğretmen"lerin nasıl çalışacakları açıklanıyordu. Bu yasaya göre eğitimciler, nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan (150-400 nüfuslu) köylerin eğitimi ve öğretiminin yanı sıra tarım işlerinde de köylülere rehberlik etmeleri için yetiştirilecekti. Eğitimcileri yetiştiren kurslar Kültür ve Ziraat Vekâletleri tarafından tarım işleri yaptırmaya elverişli okul ve çiftliklerde açılacak; harcamaları da bu iki Bakanlık bütçesinden karşılanacaktı. Bu kursların öğretmenleri, ilkokul öğretmenleri ve ilköğretim müfettişleri arasından seçilecekti. Eğitimciler köy toplantılarında kâtip görevini de üstleneceklerdi. Kurslarda her türlü kurs faaliyetinin planlanması ve uygulamasından sorumlu "eğitim şefleri" ile kurstaki öğrencilerin gruplara ayrılmasıyla kendi grubundaki öğrencilerin her türlü sorumluluğunu üstlenen "grup şefleri" olacaktır.

Eğitmenli köyler bölge bölge gruplandırılarak başlarına, kurslarda görevli öğretmen ve müfettişlerden biri başöğretmen olarak atanacak, işbaşında eğitim yapacaklardı. Eğitmenlere, maaşlarının yanı sıra parasız tohum, fidan, damızlık ve tarım âletleri de verilecekti. Kurslarda okuma-yazma, aritmetik, yurt ve yaşama bilgisi gibi kültür derslerinin yanı sıra tarla ve bahçe tarımı, bahçivanlık, bağcılık, hayvan yetiştiriciliği, arıcılık vs.. gibi tarım dersleri de veriliyordu.

Eğitmen kurslarının eğitim-öğretim faaliyetleri 1940'lı iyice oturmaya başladı ve “*Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları Müfredat Programı Taslağı*” yayınlandı. Buna göre kurslardaki dersler Kültür dersleri ve Ziraat dersleri diye iki gruba ayrılıyordu. Kültür derslerinin içinde Türkçe (okuma-yazma, imla), Aritmetik ve Geometri, Yurt ve Yaşama Bilgisi, Eğitim Bilgisi (köy eğitimi, çocuk bilgisi, öğretim metodu, ders uygulamaları) ve Atölye dersleri vardı. Ziraat derslerinin içinde Tarla, bahçe ziraati, Hayvan yetiştiriciliği ve Ziraat Sanatları vardı. Bu dersler için Ziraat Bakanlığı üç ciltlik bir kitap hazırlayıp kurslara göndermişti⁸. Her sabah jimnastik yapılıyordu. Müzik dersleri için zaman ayrılmamıştı, ama ders aralarında şarkılar öğretilmesi öngörülüyordu.

Bu, köy eğitmeni yetiştirme kursları 1946 yılına kadar çeşitli yerlerde açılarak devam etmiş, 8.675 eğitmen yetiştirmiştir⁹. Bunların 40 kadarının kadın olduğu bilinmektedir. O zaman, 7,090 eğitmenli okulda 213 bin 824 köy çocuğu öğrenim görmüş, toplam 1 milyon 600 bin köy çocuğu eğitilmiştir. Bu eğitmenlerin Türk eğitimine hizmetleri daha sonraki yıllarda da devam etti.

Değerlendirme ve sonuç

Bu kurslar başlangıçtan itibaren birer örgün eğitim kurumu gibi çalışmışlar ve başarılı uygulamalarıyla Köy Enstitülerinin temelini teşkil etmişlerdir. Bu arada Türkiye’de 1926 programından beri giderek sıklıkla bahsedilen iş başında iş eğitimini maksimum derecede gerçekleştirmişlerdir. Her kursta yataklarından tarım araçlarına, binalarından bahçelerine kadar her şeyi kendileri yapmışlar, daha sonra çalışacakları köy ortamının şartlarına uyan, orayı uyandıracak ve değişimi başlatacak bütün bilgi ve becerilerle donanmışlardır. Bunlar görev aldıkları köylerin öğretmeni, doktoru, mühendisi, mimarı, muhasebecisi vs olarak yetiştirilmişlerdir. Köylü birçok modern tarım aracını, tohumluk buğday ve arpayı eğitmen sayesinde tamdı. Köyün dışa ve içe açılan aydınlık yüzü oldu.

Eğitmen adaylarına okuma – yazma, faize kadar basit hesap, Türk tarihi ve coğrafya ile ilgili temel bilgilerin yanı sıra köy hayatında köylüye lâzım olan temel bilgiler de öğretilen bu kurslar bir taraftan da eleştiriliyordu. Bu eğitim, ilkokul öğrenimi dahi görmemiş kimseleri eğitici olarak istihdam etmek için çok yetersizdi. Dolayısıyla, eğitmen kursları nitelik yönünden eleştiriye son derece açıktı. Nitekim daha o günlerde İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından sert bir biçimde eleştirilmişti. Yöneltilen eleştirilere karşın, eğitmen kursları, köyleri yüzyılların karanlığından kurtarmak için bir ümit, eğitmenler de “*köye ışık taşıyacak köylüler*” olarak görülmüştü. Bu kurslarda, 1937-1946 yılları arasında 8 binin üzerinde eğitmen yetiştirilmiş ve bunlar, dağ yamaçlarında, derin vadilerde ve yüksek ovalarda bulunan az nüfuslu köylere on yıllar boyu eğitim götürmüştü.

⁸ Köy Eğitmenleri Yetiştirme Kursları Ziraat Dersleri. I-II-III. Ankara 1939.

⁹ Engin Tonguç bu sayının 9318 olduğunu iddia ediyor. Atatürk Ve Köy Enstitüleri.

<http://www.yenikusakizmir.com/dokuman/makale/makale4.doc>

Sadece eğitim alanındaki düşünürler arasında değil, Bakanlık mensupları arasında da bu işin taraftarları ve karşıtları vardı. Bu işe girişilmeden önce Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı İhsan Sungu, "Sanki bütün köylüler Ulus Meydanına toplanmış da 'Eğitmen istiyoruz' diye bağıyorlarmış gibi dağı taşı öğretmen mi yapacağız" diye sinirli sinirli konuşurken, Tonguç bile "Ne yapalım Hocam, bu iş önce Talim ve Terbiye Dairesi olarak sizin işiniz" diye kaçamak ve dâvâyı benimsemez görünüyordu. Hattâ bu eğitmenleri yetiştirme işini, Emin Soysal'dan, başkası üzerine almamıştır. 1946'dan sonra bu işi tasfiye edenlerin başında, daha önce İlköğretim Genel Müdürlüğü yapmış Reşat Şemsettin'in olduğu, Emin Sosyal'ın daha sonraki dönemde bu hareketi karaladığı da unutulmamalıdır.

Bu uygulama nüfusu küçük köylere öğretmen yetiştirmeyi amaçlayan bir proje idi. Ancak bazı köylerde bu eğitmenlerin köylülere sert muamelesi, bazı yolsuzluklara karışması, bazı köylerde çocukları yetiştirmeyi bırakıp tamamen kendi özel işleriyle uğraşması zaman içinde ve özellikle 1946'da Eğitmen Kurslarının kapatılmasından sonra birçok eğitmenin görevine son verilmesine neden olmuştur. 1946'da 339, 1948-1950 arasında Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu'nun zamanında 1,515 eğitmenin işine son verilir.

Köy Eğitmenleri Kursları, 1930-1940'lı yılların Türkiye'sinde küçük nüfuslu köylerin eğitim sorununu çözmeye başarılı bir faaliyet olmuştur. Türkiye'nin kendi sorunlarını kendi düşünür ve uygulayıcıları ile çözdüğü bu dönemde Köy Enstitülerinin temellerindeki teori ve pratik de bu kurslardaki başarılı çalışmalardan çıkartılmıştır.

Kaynaklar

- "Köy Eğitmenleri Kanunu". *Düster*. 3.tertip. s.1316.
- "*Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları Müfredat Programı Taslağı*". İstanbul 1941.
- Akkutay, Ülker. *Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları. Atatürk Dönemi*. Ankara 1996
- Altunya, Niyazi, Köy Enstitüleri'nin Tarihçesi, *50.Yılında Köy Enstitüleri*, Eğitim Der y. Ank. 1990
- Antel, Sadrettin Celâl. Muallim Mektebi ve Eğitmen Kursları. *Tan*. 4.3.1939
- Atay, Falih Rıfkı. Köy terbiyecileri. *Ulus*. 19.11.1936
- Baltacıoğlu, İ.Hakkı. Eğitmen ve pedagojide Türke Doğru. *Yeni Adam*. 237,1939. 10.
- Başgöz, İlhan; Wilson, E. Howard. *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk*. Ankara: Dost Yayınları,1968.
- Binbaşıoğlu, Cavit. İlk Eğitmen Kursları ve Köy Enstitülerinin açılışı. H.R.Öymen'in değerlendirmesi. *Öğretmen Dünyası*, 175,1994. 27-32.
- Bulut, Recep. Eğitmen kurslarının ulusal eğitim açısından önemi. *Öğretmen Dünyası*. 297,2004. 23-25
- Davamız: Her köyde bir mektep [Eğitmen kursları]. *Ulus*, 29 Ekim 1936
- Dewey, John. *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul 1939.
- Durmuş, Nedim. Sendikal tarihimizden bir kesit Köy Eğitmenleri Sendikası (KES). *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. 4,2004. 104-127
- Duru, Kâzım Nami. Bir Eğitmen Kursunda. *Ulus*. 6.9.1938
- Ergün, Mustafa. *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ankara: D.T.C.Fakültesi yay. 1982.
- Ergün, Mustafa. *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*. Ankara: Ocak yay. 1996.
- Evrenel, Lâtif. Eğitmen Usulünde Niçin Israr Ediyoruz. *Cumhuriyet*. 5.4.1939
- Evrenel, Lâtif. Eğitmenlerimize Umumi Kültür Verilmeli. *Cumhuriyet*. 8.4.1939
- Gedikoğlu, Şevket. *Niçin Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri*. Ankara 1949.
- Günçer, Enver. Köyde Eğitmenin Yapacağı İşler. *Köye Doğru*. 83,1943. 4-5, 13

- İlkokul Öğretmeni ve Köy Eğitimcinin Mukadderat ve Rol Birliği. *Kültür*. 61,1937. 10-12
- İnan, M.Rauf. İsmail Mahir Efendinin fikirleri. *Köy ve Eğitim*, 8-11,1955.
- Kanad, Halil Fikret. Ankara köylerinde kültür hareketleri [eğitmenler]. *Ulus*, 22 Aralık 1936
- Kanad, Halil Fikret. Eğitim Kurulları. *Varlık*, 3,1938.
- Kartekin, Enver. Köy eğitimcileri örgütü. İçinde: *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi*. Ankara 1972. S. 99-107.
- Kaya, Mehmet. Eğitim Kurullarından Köy Enstitülerine (söyleşi). *Öğretmen Dünyası Dergisi*, 244,2000. 11-12.
- Koçer, Hasan Ali. *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi*. Ankara 1967.
- Köy Eğitimcileri İçin Birinci Yıl Öğretim Kılavuzu*. İstanbul 1937; *Köy Eğitimcileri İçin İkinci Yıl Öğretim Kılavuzu*. İstanbul. 1941; *Köy Eğitimcileri İçin Üçüncü Yıl Öğretim Kılavuzu*. İstanbul 1941
- Köy Eğitimcileri Yetiştirme Kursları Ziraat Dersleri*. I-II-III. Ankara 1939.
- Köy Öğretmen ve Eğitimci Yetiştirme İşleri. *Ülkü*. 46,1936. 259-267
- Kültür, Asım. Eğitim Kurulları. *Tan*. 11.6.1939
- Maarif Vekâleti. Maarif Teşkilâtına Dair Kanun. *Düstur*. 3.tertip. VII. 1085.
- Makal, Mahmut. Kutluöz Köyü eğitimci. *Vatan*, 13 Eylül 1958.
- Makal, Oğuz. Bu ülkede eğitimciler vardı!
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6814
- MEB. *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1946. c.II.
- Naci Sadullah. Eğitimciler Arasında Bir Saat. *Yeni Gün*. 5,1939. 8-10, 33
- Öge, Hatıf. Eğitimcilerimiz. *Köye Doğru*. 46,1942. 11
- Örensun, Nâzım. Köy Eğitimcileri. *Enerji* (Isparta). 5,1937. 148-154
- Öymen, H.R. Köy Enstitülerine nasıl gelindi? *Eğitim Hareketleri*. 18-19,1956. S.29-30.
- Öymen, Hıfızrahman Raşit. Köy Enstitüleri kuruluşlarının tarihi gelişimi. *Eğitim Hareketleri*. 178-179,1978. 32
- Özdemir, Tahsin. Antalya Eğitimci Köylerinden Birisini Ziyaret. *Türk Akdeniz*. IV 23,1941. 4-6
- Özdemir, Tahsin. Antalya'da Eğitimci Okul Faaliyeti. *Türk Akdeniz*. 29-31,1944. 7-10
- Öztürk, Cemil. *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*. Ankara: TTK yay. 1996.
- Öztürk, Cemil. *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*. İstanbul 2005
- Parker, M.M. *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*. İstanbul 1939.
- Saydur, Mehmet. Eğitimci Mehmet Ünal ile geçmişe doğru. *Öğretmen Dünyası*, 167,1993. 25-30.
- Saydur, Mehmet. Köy Enstitülerinin Kuramsal Temsici: Eğitimci İsmail Mahir Efendi. *Öğretmen Dünyası*. 112,1989. 21-22
- Tonguç, Engin Tonguç. Atatürk Ve Köy Enstitüleri.
<http://www.yenikusakizmir.com/dokuman/makale/makale4.doc>
- Tonguç, İ.H. *İlköğretim Kavramı*, Remzi Y. İstanbul. 1946.
- Tonguç, İsmail Hakkı. *Canlandırılacak Köy*. İstanbul 1947.
- Tonguç, İsmail Hakkı. Eğitimcinin Köye Götürdüğü Kıymetler. *Kültür*. 85,1939. 5-7
- Tütengil, Cavit Orhan. Küçük köylerin eğitimci (eğitmen). *Bilgi*, 139,1958.
- Uyar, Bahattin. *Tonguç'un Eğitimcileri*. İstanbul 2000.
- Uygun, Selçuk. Eğitimcilikten Öğretmenliğe.... *Tarih ve Toplum*. 38,224,2002. 39-44.
- Vâ-Nû. Kadın Eğitimciler. *Akşam*. 20.10.1938
- Yalman, Ahmet Emin. Köye Işık Taşıyacak Köylüler, *Kültür Bakanlığı Dergisi*, 20-21,1937, 140 vd.
- Yeni köy eğitimcileri vazifelerinin başlarına gittiler [Eğitmenler]. *Ulus*, 20 Kasım 1936
- Ziraat Vekâletinin köy eğitimcilerine yardımları [Eğitmenler]. *Ulus*, 28 Aralık 1936

